

Råndalens geografi

Av Kristi Melangen

Råna ligger ca. 11 km. nord for Ballangen, og på sørsiden av Ofotfjorden. Fra Råna går veien opp til Råndalen. Veien følger først elva, og siden Kringlevannet og Storvatnet. Storvatnet ligger 12 m. over havet og er ca. 10 kvm. Vatnet er stort sett omgitt av høye, bratte fjell og svært utilgjengelig.

(Bilde viser Storvatnet sett mot Rånvassbotn. Nede til venstre ser vi gårdene rundt Eiterdalselva.)

På østsiden av vatnet er det bygd vei helt inn til Rånvassbotn, men et er bare veien inn til selve dalen som blir holdt åpen om vinteren, og ellers blir stelt ed.

Det er også her på østsiden av vatnet at de fleste gårdene ligger. Her er det mindre bratt, og mulighet for oppdyrking av jord. Landet rundt Ofotfjorden består ellers hovedsakelig av kalkstein og skifer som betyr at det burde være grunnlag for gode jordbruksbygder.

På vestsiden av vatnet ligger det i dag fire hus. To av disse er på Gamneset, begge er i dag fraflyttet og brukes kun i ferier.

(bildet viser en del av vestsiden av vatnet. Viser Iselva, Sepmofjellet. Til venstre for Iselva ligger Gamneset, eller Nettet)

På Lasseheimen ved Kringlevatnet er det god muligheter for jordbruk, og her drives det gard også i dag. I sørenden av vatnet, Rånvassbotn, har det tidligere vært fem oppdyrkede gardar. Her har det vært muligheter for å ha en del dyr og dyrke opp jorda fordi terrenget er mindre bratt. De fleste gardene ligger i dag rundt munningen eller nord for munningen av Eiterdalselva. Denne kommer fra Frostisen

(På bildet ser vi bakover Eiterdalen og Frostisen)

Rundt munningen av Eiterdalselva er det også et område som er mindre bratt og kan brukes til oppdyrking. Langs vatnet vokser det lauvskog, og en del einer og forskjellige blomster- og gressorter. Det som finnes av barskog er plante der. Ellers er det muligheter for å finne blåbær, bringebær, markjordbær og muldebær bak Eiterdalen.

Dyr har det vært mye av i Råndalen, også ville dyr. Av disse kan nevnes bjørn, rev, gaupe, jerv, elg og rein, og ellers gnagere. Dessuten er det mye fugler, også av mer sjeldne arter. Ørn har det alltid vært, og er det fortsatt i Råndalen. Det leie med den var at den tok sauer, mest lam, og dette betydde stort tap for eierne. Barna syntes vel for sin del at det var spennende med denne store fuglen. Jeg vet at noen unger et par ganger la saueskinn over seg og krøp rundt på marka for å forestille en sau. Når så ørna kom og sirklet rundt dem, var det om å gjøre å være tålmodig en stund. Når de så trodde det var like før ørna kom, spratt de opp og hev av seg skinnet. Ingen ville risikere å få ei ørnekle i nakken.

På grunn av de bratte fjella, kan det falle svært harde vindkast i Råndalen. For at vinden ikke skulle kaste båtene til værs og ramponere dem, ble det lagt stor stein i bunnen på dem når de var oppsatt i støa.

(Bildet er tatt bakover Eiterdalen)

Fra gammelt av har det nok vært samene som har kjent til og benyttet seg av Råndalen. De har hatt rein gående i fjellene, der det har vært muligheter for det, og har fiske i Storvatnet. Den faste bebyggelsen finner vi ikke før ca. 1800 – 1810, da var det en del samer som slo seg litt mer til, bl.a. på Stemnes og Gamnes (Nesset). Ellers vet vi at den første innflytterne fra Tynset slo seg ned i Råndalen ca. 1848. Videre fulgte andre på, de var alle nybrottsmenn, og de hadde nok et fælt slit med å få gardene sine i stand. En del barn må det også ha vært i Råndalen på denne tida, Fra 1860 – 61 var det nemlig en utdannet lærer i Råna, og han underviste også elever fra Råndalen. Han var utdannet ved Tromsø Lærerskole, men underviste bare i et år, da giftet han seg, og flyttet til konas gård for å drive jordbruk. Folketellingen i 1875 viser til at det var 31 personer, 4 hester, 15 kyr, 10 ungdyr, 39 sauer og 32 geiter i Råndalen.

Økonomi

Folk i Råndalen var stort sett selvberget, og kunne derfor på en måte leve isolert fra samfunnet som vokste fram og var avhengi av verdensmarkedet og politiske forhold. Kriser i det økonomiske og det politiske liv fikk selvfølgelig noe virkning, alt avhengi av om folk var gått "mye" over til pengehusholdning eller ikke.

Under første verdenskrig hersket det stor vareknapphet, og alt som kunne produseres fra gårdene var ettertraktet. I 1918 stor derfor råndalingene seg sterkt, de hadde et livskraftig bondesamfunn med nok av unge, sterke folk.

Folk fikk kontanter ved at de solgte varene sine, dersom kjøpmannen i Narvik ville gi penger for dem. Som ofte forlangte han at bøndene skulle ta kolonialvarer i bytte, ellers ville han ikke handle med dem. Dette var sjølsagt ei dum ordning sett fra bøndenes side, for de trengte penger for å betale lån og gjeld, ikke matvarer. Ikke alle fant seg i denne ordningen, og en kar forteller at han som 15 – åring forsøkte seg på et dristig tiltak. Han tok brun og hvit ost, delte og pakket de i kg. – stykker, og stilte seg opp i Torghallen i Narvik. Han ble fort kvitt varene. Dermed kunne han reise hjem med kontanter, han fikk nemlig kr. 1,80 pr. kg. for brunosten og kr. 1,20 for den hvite. Bortsett fra salg av varer kunne karene ta bygningsarbeid på vinteren, og noen reiste også til Lofoten på fiske.

Pengene de tjente gikk til nedbetaling på gjeld til hus og fjøs. Dette kunne til tider være hardt, men det var sjelden at folk ikke greide seg. De barnerike familiene hadde det nok verst. Gikk det helt galt måtte folk henvende seg til nærmeste representant for fattigomsorgen. Hos han kunne de få penger eller matlapper. Folk ventet sjølsagt i det lengste for henvende seg til "forsorgen" Det var ei skam å måtte dit. Alle satte sin ære i å klare holde "hodet over vannet". Dersom folk fikk hjelp av omsorgen innebar det at faren i huset kunne bli tatt ut til nødsarbeid. En familie i Råndalen fikk f.eks. en 100 kilos sekk med siktet mel fra forsorgen, og dette betydde at faren måtte arbeide på veianlegg for 30 øre timen.

Til tross for at folk i Råndalen stort sett klarte seg bra i mellomkrigstia, ble også de merket av den vanskelige økonomiske situasjonen. Tvangsauksjoner ble også for dem det store "spøkelse" som lurte i bakgrunnen, og enkelte gårder måtte dessverre under hammeren. Noen greide å kjøpe gården sin tilbake, bl.a. forteller en kar at han i 1937 fikk seg lån i Hypotekbanken. Lånet brukte han til å kjøpe eiendommen sin tilbake – for kr. 800,- + gebyr. !

(Bildet er tatt i Rånvassbotn. Vi ser nedover Storvatnet med fjellene nord for Ofotfjorden i bakgrunnen)

Litt om forholdene i Nordland på slutten av 1800 – tallet.

Skrevet av Kristi Melangen

Det vi kjenner til av litteratur om bygdefolket i Nordland, er som oftest skrevet av embetsmenn. De fleste av embetsmennene var det vi kaller "søringa", og var blitt beordret til embeder nordpå. Som oftest mer mot en med sin vilje. Embetsmennene stod på avstand fra folket, de tilhørte en "øvre klasse" og holdt seg for seg sjøl. Det som går igjen i nesten alle beretninger fra 17 – 1800 tallet, er at nordlendingene er udugelige som bøtner og altfor opptatt med å drive et usikkert fiske.

"Mennes arbeidskraft ødsles bort på sjøen, og jordbruket blir derfor overlatt til den svakere kvinnelige del" Dette betyr igjen, mente embetsmennene, dårlige jordbruksresultater. Det de ikke tenkte skikkelig over, er at jordbruk og fiske hele tiden har vært knyttet sammen langs kysten. Det er svært vanskelig å skille enkelte næringer ut fra andre og forsøke å se dem adskilt.

Skjønnlitterære forfattere har nok hatt en mye mer positiv holdning til Nordland og folket der, men om de har gitt et riktigere bilde av folkelivet likevel, er en annen sak.

Altfor ofte blir vel Nordland forbundet med en litt romantisk tankegang, midnattsol og fiske.

Folk her nord ønsket svært sterkt å bli kvitt embedsmannsstyret, og de ble derfor meget opptatt av Søren Jaabæk og hans artikler om folkestyretankene i "Folketidende"

"Bondevennene" vant stor støtte i Nordland, allerede fra 1871 kan man i statistikker finne at det eksisterte flere bondevennforeninger i Nordland. Til sammen var det da 17 foreninger med 1487 medlemmer, i Ofoten 165 medlemmer. Det viktigste resultatet av bevegelsen, i alle fall i Nordland, var at folk ble mer politisk bevisst.

På slutten av 1800 – tallet var det stort sett slutt på leilendingsvesenet i Norge, men i Nordland var det annerledes. Bygsel/leilendingsvesenet var den vanligste form for jordbesittelse i de beste jordbruksstrøkene. En statistikk fra ca. 1870 viser at 53 % av gardbrukene i Nordland var leilendinge. De drev ofte fiske/jordbruk kombinert. Leilendingsvesenet hadde svært lange "røtter" og eksisterte kanskje før "Svartedauen".

Det var en ubestrikt regel at bygselsmann hadde føderåd av den gård de hadde hatt i bygsel. Dette hadde eksistert i århundre. Hvis man var født leilending, var tanken ofte at da skulle man leve som leilending, man hadde ansvar for den gården og folka man var leilending hos. Sønnen fulgte derfor etter faren som leilending, generasjoner etter generasjoner. Hvis noen brøt ut og kjøpte, eventuelt ryddet en ny gård, ble dette faktisk ikke sett på med blide øyner av ens egne. Man skulle forbli i den stand man var født.

Som eksempel kan nevnes Karl Mikalsen (gård 19), han var sønn av leilendingen på Lassheimen (gården 27 – 28) De var leilendinger under gården Råna, og faren trodde og mente da at sønnen Karl skulle overta som leilending etter ham. Dette ville ikke Karl, han flyttet inn til selve Råndalen og fikk sin egen gård der. Faren tok dette svært ille opp, og nektet gjennom hele livet å komme på besøk til sønnen for å se hvordan han hadde det.

Bygdefolket i Nordland var ikke av de mest bereiste, man dro ikke utenfor si bygd hvis man ikke var nødt til det. Fiskerne dro ut fordi han måtte tjene til livets opphold. Alle la stor vekt på heimplass, slekt og naboskap. Folk hørte til i si grend. Utenfor denne var man på en måte i utlendighet.

En liten del av utflytterne fra Østerdalen og Gudbrandsdalen som dro til Bardu og Målselv, fant veien til Nordland. Blant annet kom to nyryddere fra Tynset til Råndalen og slo seg ned innerst i Rånvassbotn ca. 1848 og 1875.

Gnr. 33 RÅNVASSBOTN

nr.	Sk.m.	Utskilt		Bruksnavn	Hjemmelshaver
		fra bnr	når tgl.		
1	0,17			Rånvassbotn vestre	Ingebrigtsen Einar
2	0,15	1	17/10-1896	Rånvassbotn østre	Kristensen Oddvar
3	0,11	1	13/06-02	Solli	Solli Edmund
4	0,10	2	01/10-29	Måslo	Lundahl Inger Berit
5	0,10	2	01/10-29	Heggely	Kristensen Oddvar
6	0,01	2	15/05-34	Kvilheim	Kristensen Oddvar
7	0,01	2	20/08-41	Skogly	Johansson Konstanse
8	0,10	1	20/10-41	Heimtun	Ingebrigtsen Øistein
9	0,07	1	16/10-47	Fjellbo	Ingebrigtsen Einar
10	0,01	1	26/08-53	Heggtun	Ingebrigtsen Regine
11	0,01	3	22/08-63	Solbakken Solli	Ingebrigtsen Bjørn
12	0,01	4	09/03-73	Soltun	Solli Mentz
13	0,01	4	09/03-73	Solbakken	Lundal Inger Berit
14	0,01	1	19/07-76	Eksingran	Hansen Anja
15		3			Aronsen Roald Ø.
					Solli May Irene